

DOMENIKO
STARNONE

SMRTNI I
BESMRTNI
ŽIVOT
DEVOJČICE
IZ MILANA

Prevela s italijanskog
Gordana Breberina

■ Laguna ■

Naslov originala

Domenico Starnone

VITA MORTALE E IMMORTALE DELLA BAMBINA DI MILANO

Copyright © © 2021 Giulio Einaudi editore s.p.a., Torino
Translation copyright © 2023 za srpsko izdanje, LAGUNA

*Za Alberta Kocelu,
Pjerandela Gverijera,
Đovanija Polaru,
školske drugove,
prijatelje,
abecednim redom.*

1.

Između osme i devete godine rešio sam da pronađem jamu mrtvih. Upravo sam, na času italijanskog, naučio priču o Orfeju, koji je otišao po svoju verenicu Euridiku nakon što je ona umrla od ujeda zmije. Nameravao sam da to isto uradim sa devojčicom koja mi, nažalost, nije bila verenica, ali koja je to mogla da postane da sam uspeo da je vratim iz podzemnog u nadzemni svet, tako što bih začarao bubašvabe, tvorove, miševе i rovčice. Trik je bio u tome da se nikad ne okrenem kako bih je pogledao, što je meni bilo teže nego Orfeju, s kojim sam, osećao sam, imao dosta sličnosti. I ja sam bio pesnik, ali u potaji, i pisao sam stihove ispunjene velikom patnjom ukoliko bar jednom dnevno ne bih video devojčicu; nju je, inače, bilo lako videti, budući da je stanovala u zgradi tačno preko puta moje, novoj-novcatoj zgradi lepe svetloplave boje.

To je počelo u martu, jedne nedelje. Moji prozori su se nalazili na trećem spratu, devojčica je na drugom imala

veliki balkon s kamenom ogradom. Ja sam po prirodi bio nesrećan, devojčica sigurno nije. Kod mene nikad nije bilo sunca, kod devojčice ga je, činilo mi se, bilo stalno. Na njenom balkonu je bilo mnogo šarenog cveća, na mojoj prozorskoj dasci nije bilo ničega, u krajnjoj liniji je visila siva krpa koju je moja baba kačila na gvozdenu žicu nakon što bi oprala pod. Te nedelje sam počeo da posmatram balkon, cveće i sreću te devojčice koja je imala crnu-crn-catu kosu kao Lilit, indijanska žena Teksa Vilera, kauboja iz stripa koji se dopadao mom ujaku, ali i meni.

Ona se – činilo mi se – igrala da je balerina sa muzičke kutije, skakutala je ispruženih ruku i povremeno izvodila piruete. Mama joj je iz kuće ljubazno dovikivala savete: nemoj da se znojiš ili, šta znam, polako s piruetama, inače ćeš udariti u staklo balkonskih vrata i povrediti se. Ona je učtivo odgovarala: neću, mamice, dobra sam, ne brini. Majka i ćerka su razgovarale kao u knjigama ili na radiju, što je kod mene izazivalo neku vrstu utučenosti, ne zbog značenja tih reči, koje sam odavno zaboravio, već zbog njihovog očaravajućeg zvuka, toliko drugačijeg od onog koji se čuo u mojoj kući, gde se govorilo samo na narečju.

Celo jutro sam proveo na prozoru, umirući od želje da se otarasim samog sebe i da se, potpuno nov, lep i čist, zajedno s nežnim poetskim rečima iz bukvara, preselim na balkon tamo dole, u te glasove i boje, i da zauvek živim s devojčicom i povremeno je učtivo pitam: mogu li, molim te, da ti pipnem pletenice?

Samo što me je ona, u jednom trenutku, primetila i ja sam se, postideñ, odmah povukao unutra. Mora da joj se to nije dopalo. Prestala je da igra balet, bacila pogled na moj prozor, a onda nastavila da pleše još poletnije. I

pošto sam ja dobro pazio da me ne vidi, uradila je nešto što me je ostavilo bez daha. Malo se pomučivši, popela se na ogradu i nastavila da izigrava balerinu krećući se po uskom simsu.

Koliko je bilo lepo njeno malo telo naspram stakla, koje je svetlucalo na suncu, dok je smelo skakutala, s podignutim rukama, izlažući se smrtnoj opasnosti. Nagnuo sam se kako bi me dobro videla, spreman da se i ja bacim u ambis ukoliko padne.

2.

Pošto je učitelj Benagosti, samo godinu dana ranije, rekao mojoj majci da sam predodređen za velike stvari, činilo mi se da je pronalaženje jame mrtvih i podizanje poklopca radi silaska u nju poduhvat u koji lako mogu da se upustim. Veliki deo podataka koje sam imao o toj opasnoj jami poticao je od moje babe po majci; ona je znala mnogo štošta o zagrobnom životu zahvaljujući poznanicima, prijateljima i bliskim srođnicima koji su svi nedavno umrli zbog bombi i borbi na kopnu i moru – čemu takođe treba dodati da je oduvek razgovarala sa svojim mužem, koji je napustio ovaj svet dve godine nakon što su se venčali.

Bilo je zgodno što mi baba nikad nije ulivala strahopoštovanje, pre svega zato što me je volela više nego svoju decu – moju majku i mog ujaka – a onda i zato što u kući nije imala nikakav autoritet, svi su se prema njoj odnosili kao prema glupoj služavci koja treba samo da sluša i rinta. Zato sam joj bez ustručavanja postavljao na hiljade pitanja o svemu što bi mi palo na pamet. Mora da sam bio mnogo

dosadan, pa je ponekad govorila da sam mirođija u svakoj čorbi, čime je htela da kaže kako sam poput mirođije, sitno seckane mirođije, one tamnozelene, kakve su muve leti, kad uvek postoji opasnost da, letuckajući kroz paru, smoče krila i završe u loncu sa čorbom. Bež', govorila je, šta 'oćeš od mene? Iš, iš, iš. Odmahivala je rukom i govorila tonom kao da joj dosađujem, ali se smejala, i ja sam se smejao, a ponekad sam joj golicao stomak, pa je vikala: dosta, upišaću se u gaće, beži, mamicu ti tvoju detinju. Naravno da je nisam ostavljao na miru. Tada sam bio maltene nem, stalno sam bio sâm, mrzovoljan, i unutra i napolju, i kod kuće i u školi. Nesputano sam pričao jedino s njom, koja je bila nema, isto kao i ja, kad je bila s drugima: reči je držala u glavi, koristila ih je, u najboljem slučaju, kad je bila sa mnom.

O jami je počela da mi priča prethodne godine, u vreme Božića, jednoga dana kad sam bio tužan i kad sam je pitao: kako se umre, baba? Ona mi je, čerupajući kokošku koju je upravo ubila naglim pokretom i sa zgađenom grimasom, rasejano odgovorila: legneš na zemlju i ne dišeš više. Upitao sam: uopšte? Rekla je: uopšte. Ali onda se zabrinula – pretpostavljam zato što je videla da sam legao na ledeni pod, izloživši se opasnosti ne da prestanem da dišem, nego da dobijem bronhitis – i pozvala me je – dođi 'vamo, junačino babina – da sednem pored nje i mrtve kokoške dopola zaronjene u vrelu vodu. Šta je bilo, šta se desilo, ko te nasikira? Niko. Pa što onda 'oćeš da umreš? Odgovorio sam joj kako neću da umrem, hoću samo da budem malo mrtav, a onda da ustanem. Odgovorila mi je kako ne možemo da budemo malo mrtvi, osim ako nismo Isus, koji je oživeo posle tri dana. Najbolje je, predložila mi

je, da ostanem uvek živ, da pazim i ne završim greškom pod zemljom. Tada mi je prvi put pričala o jami mrtvih ne bih li shvatio da pod zemljom nije prijatno.

Jama, počela je, ima poklopac. Taj poklopac je – i dan-danas se sećam svake njene reči – od mermera i ima bravu, lanac i rezu, jer ako se ne zatvori kako treba, svi kosturi na kojima još ima malo mesa navale da izađu, zajedno s pacovima koji trče po čaršavima, žutim od znoja od nedavnih smrtničkih muka, i ispod njih. Kad se podigne, treba ga odmah spustiti i sići stepenicama koje ne vode u neki hodnik, nameštenu sobu ili salon sa kristalnim lusterima i vitezovima, gospama i gospođicama, već do oblaka zemlje, munja i gromova, i naleta vode što zaudara na crkotinu, i vetra – vetra, dečko – tako jakog da sravnjuje planine i na nebu i zemlji pravi kašu od prašine žute kao sedra. Fijukanju vetra i tutnjavi neprekidnih oluja, pričala mi je, treba dodati zvuk čekića i dleta kojima rade mrtvaci sa dronjavim pokrovima, sve sama muškadija, koju nadziru muški i ženski anđeli crvenih očiju i u ljubičastoj odeći, s dugom kosom što šušti na vetru i s krilima kao u ove kokoške, ali s perjem crnim kao gavran, sklopljenim na leđima ili raširenim, zavisno od potrebe. Mrtvaci pretvaraju ogromne mermerne i granitne blokove u kamenje koje se pruža sve do mora sa velikim blatnjavim talasima, vrhova prekrivenih odvratnom penom, kakvu dobiješ kad cediš crvljive pomorandže. O, Gospode Bože, koliko je tih muških mrtvacu! A tek ženski mrtvaci, koji sve vreme premiru od brige. Zato što se oko njih sve trese od jakog vetra – planine, nebo s oblacima od zemlje, voda iz kanalizacije što se, padajući koso, sakuplja u moru koje je sve vreme uzburkano – i nešto stalno puca, štaviše, ponekad

se sâm predeo cepa, a oblaci i talasi raspadaju. Tada ženski mrtvaci, sapeti u samrtničkim čaršavima, moraju da trče kako bi brzo, iglom i koncem, ili na prilično modernim šivaćim mašinama, zašili trake od jelenske kože i tako ponovo spojili planine, nebo i more, dok anđeli, kojima su oči još crvenije od besa, viču: šta to radite, na šta kog đavola mislite, glupače, kurve, potrudite se.

Preneražen zbog tog preplitanja čaršava koji lepršaju, zemljotresa i morskih potresa, u prvo vreme sam slušao otvorenih usta. Onda sam uvideo da ovde-onde ima nedoslednosti. Babini opisi nisu bili naročito precizni i trebalo ih je malo srediti, pošto je ona imala samo dva razreda osnovne škole, dok sam ja već bio u trećem i bio sam bolji đak od nje. Zato sam je, da bi bilo jasnije, terao da se vrati na ono o čemu je pričala i ponekad bih joj iščupao samo pola rečenice, a ponekad opširne i duge priče. Zatim sam te informacije sređivao u svojoj glavi, međusobno ih povezujući uz pomoć mašte.

Bio sam ipak pun sumnji. Gde je mermerni poklopac, u leji u dvorištu ili negde napolju, s desne ili s leve strane kad se izađe iz zgrade? Podigneš poklopac – u redu – siđeš niz ko zna koliko stepenika i odjednom, pod zemljom, pred tobom pukne vidik, s nebom, vodom, vetrom, munjama i gromovima; ali ima li tamo dole električnog svetla, postoji li prekidač? I ako nekome nešto treba, kome može da se obrati? Dok sam u stopu pratio babu ne bih li dobio nove informacije, često se činilo da je zaboravila sve što mi je ispričala, pa sam morao da je podsećam, tačku po tačku. Jednom mi je, kao dodatak priči, detaljno govorila o anđelima s crnim perjem koji su, po njenim rečima, podlaci i sve vreme lete tamo-amo u kovitlacima prašine

i vređaju radnike i radnice koji klešu i šiju. Ko naporno radi, momče, nikad nije loš – objasnila mi je; a ko ne radi naporno i goji se na tuđem trudu taj je govno. Eh kol'ko tamo ima govana koja misle da su u'vatila Boga za onu stvar i samo bi da komanduju: uradi ovo, uradi ono, smesta! Njen muž, moj deda – premda dve godine mlađi od nje, zaustavio se u vremenu sa dvadeset dve godine i zauvek je tamo ostao: bio sam jedino dete na svetu čiji je deda imao jedva nešto više od dvadeset godina, velike brkove crne kao gar i crnu kosu, i bio zidar – nije se pentrao po skelama zabave radi ili lenčario ne želeći da zida. Njen muž je počeo da uči zanat već sa osam godina i bio je prilično dobar zidar. I jednog popodneva je pao, ne zbog nestručnosti, nego zbog umora, krivicom besposličara koji su ga terali da previše radi. Sav se smrskao, a naročito mu je bilo smrskano prelepo lice, slično mom, i iscurilo mu je mnogo krvi iz usta i nosa. On ju je – otkrila mi je jednom prilikom – takođe golicao, radio je to dan pre nego što je poginuo i otišao da zauvek rinta u jami mrtvih, ostavivši je ovde samu, sa dvoje dece, jednim od dve godine i drugim na putu, da bude neko ko nikad nije doživeo malo mira i spokojstva. Ali dođi 'vamo, đavolku babin, dođi kod babe koja te mnogo voli.

Često me je tako zvala: đavolak. Za nju sam bio poput nekog dosadnog i dobroćudnog malog vraga, zanovetala i mangupa, koji tera ružne snove noću, ali i one isto tako ružne snove koji nas muče u lošim danima. Đavolci su, po njenim rečima, živeli u jami mrtvih, trčali i skakali po gomili kamenja, cičeći, smejući se i kinjeći jedni druge. Mali rastom, ali snažni, sakupljali su opiljke mermera i ocepke granita u velike korpe. Pažljivo su birali one

pljosnate i oštre, palili ih samo dodirirom debelih prstiju i bacali na senke i duhove koji su izlazili iz leševa, dim i pepeo nekadašnjih negativnih osećanja koja nisu mogla da se pomire s tim da će potpuno izgoreti. Đavolci ponekad – rekla mi je šapatom nedavno, jednog popodneva kad je bila vrlo setna – uspevaju da se provuku ispod poklopca na jami, tako što se smanje i istanje, i šetaju se po Napulju, po kućama živih. Teraju agresivnije duhove tako što šire radost. Teraju i babine aveti, naročito one koje je plaše bez imalo obzira, ne vodeći računa o tome što je umorna, što joj je život prošao u šivenju hiljada damskih rukavica od jelenske kože, i što je sada služavka svima nama, ćerci, zetu i unucima, a ja sam jedini koga služi i koga će uvek služiti i poštovati s ogromnom radošću.

3.

Moram ipak reći da bih radije bio pesnik čarobnjak koji vraća verenice iz jame mrtvih nego đavolak koji uništava košmarne snove. Premda za tim u tom trenutku nije bilo potrebe. Umesto da padne i smrska se kao moj deda, balerinica koja je održavala ravnotežu na simsu elegantno je skočila na balkon i nestala iza stakla balkonskih vrata, zbog čega mi srce nije sišlo u pete, već se popelo u moje opčinjene oči.

Počeo sam, međutim, da se brinem zbog nje. Sada se nije strmoglavila, ali sam se plašio da će joj se to sledeći put desiti, nije mi, dakle, ostalo mnogo vremena da se upoznam s njom. I tako sam sačekao da se ponovo pojavi, i kad se to desilo, podigao sam ruku da joj mahnem, ali

na jedvite jade, mlitavo, da se ne bih osećao poniženo ako mi ne odgovori.

I zaista, nije mi odgovorila, ni toga dana, ni sutradan, ni dva dana kasnije, ili zato što je stvarno bilo teško primetiti moje mahanje ili zato što nije htela da mi pričini zadovoljstvo. Zbog toga sam se dosetio da motrim na ulaz u njenu zgradu. Nadao sam se da će devojčica izaći sama i hteo sam da ugrabim priliku da se sprijateljim s njom, da razgovaramo o svemu i svačemu na lepom italijanskom, a da joj onda kažem: Znaš li da ćeš umreti ako padneš? Moj deda je tako umro. Činilo mi se da je potrebno da joj dam tu informaciju kako bi mogla potpuno svesno da odluči hoće li se izlagati opasnosti ili ne.

Danima sam, posle škole i posle ručka, pre nego što bih seo da radim domaće zadatke, tom cilju posvećivao dva sata, koja sam provodio na trgu igrajući se, tukući se sa decom mnogo grubljom od mene i upuštajući se u opasne stvari – pravio sam, recimo, kolutove dok sam se držao za gvozdene šipke. Ali ona se nije pojavila, ni sama, niti sa roditeljima. Očigledno je imala drugačiji raspored ili nisam imao sreće.

Nisam, međutim, digao ruke, u tom periodu sam bio sav ustreptao. U glavi sam imao neke reči i neke fantazije, i jedne i druge su se ticale devojčice. Tu nije bilo suvislosti, mislim da je deca nemaju, to je bolest koju dobijemo odrastajući. Hteo sam – sećam se – mnoge stvari istovremeno. Hteo sam da, pukim slučajem, pronađem njen stan, na drugom spratu, pozvonim i njenom ocu ili majci – bolje majci, očevi su mi tada još ulivali strah – kažem na jeziku iz knjiga koje sam čitao zahvaljujući učitelju Benagostiju, jer mi ih je on pozajmljivao: vaša voljena devojčica, draga

gospođo, prekrasno pleše na kamenoj ogradi balkona i toliko je lepa da noću ne mogu da spavam zbog pomisli da će umreti na pločniku krvareći iz nosa i usta kao moj deda zidar. Ali hteo sam i da stojim na prozoru i čekam da devojčica ponovo izađe na balkon da se igra ne bih li joj pokazao kako i ja umem da se izložim smrtnoj opasnosti tako što prelazim sa prozora klozeta na kuhinjski prozor, korak po korak, ne gledajući dole: taj podvig sam već dvaput izveo – budući da je bilo lako, pošto su prozorčići imali zajednički sims – i ukoliko bi mi ona dala znak da se slaže, bio sam voljan da to uradim i treći put. Hteo sam, najzad, da joj kažem, ukoliko bih uspeo da joj se obratim – jedno vodi drugom – kako sam se zaljubio u njenu lepu dušu, kako će moja ljubav biti večna i kako će, ako joj je baš stalo da pleše na sims i ako padne na zemlju, moći da računa na mene: lično ću otići po nju na onaj svet, nijednom se neću greškom okrenuti i pogledati je. U mojoj glavi nije bilo protivrečnosti između uhođenja, pogibije pri pokušaju da ispadnem odvažan i izvlačenja devojčice iz zemlje mrtvih, štaviše, činilo mi se da su to različiti trenuci istog događaja u kome ja, na ovaj ili onaj način, uvek ostavljam odličan utisak.

U međuvremenu ne samo da nisam uspeo da stupim u dodir sa devojčicom, nego me je i dugo kišno razdoblje sprečilo i da joj se divim dok se igra na balkonu. Stoga sam se između razvedravanja posvećivao potrazi za jamom mrtvih kako me tragični događaji ne bi zatekli nespremnog. Pokušao sam da je pronađem čim mi je baka rekla za nju, ali nisam na to gubio previše vremena. Zahvaljujući knjigama učitelja Benagostija, stripovima koje mi je kupovala majka i filmovima koje sam gledao u

bioskopu *Stadion*, imao sam gomilu uloga koje je trebalo odigrati – kauboj, dečak bez porodice, mali od palube, brodolomnik, lovac, istraživač, vitez lotalica, Hektor, Odisej, narodni tribun, da navedem samo neke – pa je traženje ulaza u zemlju mrtvih bilo sporedna aktivnost. Posle ulaska devojčice u moj pustolovni život, više sam se, međutim, potrudio i posrećilo mi se.

Jednog popodneva kada je – kako je nervozno govorila moja baka – *čas lilo, lilo, čas trinjilo*, pa nisam mogao mnogo da se udaljavam od kuće, nego samo da tumaram s drugom po dvorištu prekrivenom oblacima u barama vode, otkrio sam na zemlji, pored velike leje s palmama, četvorougaoi kamen koji bi, da sam legao na njega, bio dosta duži od mene i koji je imao veliku rezu sjajnu od kiše. Ugledao sam ga, pretrnuo i sledio se i od straha, a ne samo od vlažne hladnoće.

„Šta je bilo?“, upitao je uznemireno moj drug koji se zvao Lelo, koji je stanovao u ulazu B i koji mi se dopadao jer je, kad ostali drugari nisu bili prisutni, govorio italijanski pomalo sličan onom iz knjiga.

„Pst.“

„Zašto?“

„Čuće te mrtvi.“

„Koji mrtvi?“

„Svi.“

„Ma daj.“

„Ma da, tu su dole. Ako skinemo katanac i podignemo ovaj kamen, izaći će utvare.“

„Ne verujem u to.“

„Pipni rezu i videćeš šta će se desiti.“

„Neće se ništa desiti.“

„Onda pipni.“

Lelo je prišao, ja sam se držao podalje. Kleknuo je, pažljivo pipnuo rezu i odmah je sevnula zaslepljujuća munja, kakvu nikad ranije nisam video, posle koje je usledila snažna grmljavina. Pobegao sam, a on je potrčao za mnom prebledevši od straha.

„Jel' si video?“, rekao sam sav zadihan.

„Da.“

„Poći ćeš sa mnom tamo dole?“

„Neću.“

„Kakav si mi ti drug?“

„Ima reza.“

„Polomićemo je.“

„Reze ne mogu da se polome.“

„Kažeš to zato što si se ukakio od straha. Ako nećeš da pođeš sa mnom, pozvaću jednu drugaricu koja se ničega ne boji.“

Posle ovih poslednjih reči usledilo je nešto što me je zapanjilo. Lelo se lukavo nasmešio i upitao:

„Milanežanku?“

Tada sam otkrio da devojčica iz mojih misli i uzdaha ima to tajanstveno ime – Milanežanka – i da je, osim moje, privukla i pažnju mnogih mojih drugova. I ne samo to. Bilo je opštepoznato da je ja, kad je sunce, zablesavljeno gledam s prozora ili da mnogo vremena provodim ispred njenog ulaza. Jel' tačno?

Zatvorio sam se u uobičajeno ćutanje, ali sam mu pret-hodno rekao: nosi se, mamlaze, ne gnjavi me, što je bilo neophodno reći kad se činilo da niko ne shvata koliko sam poseban i kakve ću velike stvari da uradim.

4.

To je bilo jasno samo mojoj babi, još od mog rođenja. Čim sam izašao iz stomaka njene ćerke, shvatila je da život ponovo poprima smisao i – danas mi je neverovatno ne samo to da kažem, nego i da zamislim – taj neočekivani smisao sam, po njenom mišljenju, bio ja, celokupna moja ličnost, zajedno sa suzama, slinama, smradom i govnama, zbog kojih je bila prinuđena da stalno pere portikle, po-voje i pelene.

Kad sam se rodio, imala je četrdeset pet godina, a u vreme događaja o kojima govorim pedeset tri, pedeset četiri. Decenijama od života nije očekivala čak ni živenu bombonu, ali je iz mene odmah krenula da izvlači svakojake slasti. Oduševljavalo ju je sve što sam radio, ali ne zato što je poboljšavalo njen život, koji nije bio nikakav, već zato što su, ako bih samo trepnuo ili rekao „ah“, to treptanje i taj uzvik, po njenom mišljenju, dokazivali da sam najbolji živi organizam koji se u poslednjim milenijumima pojavio na našoj planeti. Odmah, čim sam se rodio – ponekad se tronuto prisećala – bio sam živa stvarčica od *alavastara*, gutljajčić sirupa od trešanja, bombona od šećera, vanile i cimeta koja je, ako je i piškila, piškila svetu vodicu, poput one kojom sam poprskao ujaka po licu kada mi je – ne bi li proslavio to što je njegova sestra za devet meseci ni od čega napravila nešto ulickano što je došlo na svetlost dana iz ko zna koje tame – poljubio pišu. A vid' sad kaki sam postao, kao da imam pundravce, pusti me da te očešljam.

Ulagala je, svakog jutra, ogroman trud kako bi mi oprala vrat, uši, kako bi mi napravila savršen razdeljak i

zalizala sapunom kosu, koja nije htela da stoji, ne bi li svi u školi i na svetu videli da sam ko upisan. Više se bavila mnome nego svom mojom braćom, činilo se da kuva samo za mene, bila je očigledno nepravedna kad je pravila porcije i u moj tanjir stavljala najbolje komade mesa. Osim toga, svaki put kada bih polomio nešto do čega je mom ocu bilo stalo, odmah bi rekla da je to ona uradila. Sa zetom je, zauzdavajući bes, vodila ovakve razgovore:

„Ja sam to skršila.“

„Mnogo kršite stvari, tašto.“

„Prtljava sam.“

„Paz'te malo, molim vas.“

„'Oću, mlogo se izvinjavam.“

Nisu bili u dobrim odnosima i što su manje razgovarali, to je bilo bolje. Baka je morala da se brine o kući i pazi da mi deca ne pravimo lom, ali pošto smo mi pravili lom, otac se nervirao i grdio je zbog toga. Ona bi se unervozila zbog prekora, narogušila i, jedva čujnim glasom, pljuvala zeta, ćerku i moju braću. Ali ne i mene, mene je puštala sve da radim, čak i da izlazim iz kuće kad hoću. Kud si pošô, slatkišu babin? Napolje. Gde napolje? Tu dole. Vrati se brzo. Hoću, i zbrisao bih.

Ne znam koliko sam vremena proveo, tog proleća, u dvorištu pitajući se kako da pololim rezu i podignem kameni poklopac ispod koga je, po mom mišljenju, bila jama mrtvih. To je bila hladna ploča, ovde-onda je virio poneki ljubičasti cvetić, ponekad bi se pojavila neka bubašvaba. Ukoliko bi neko rasejano prolazio kroz dvorište, obično bi čuo samo buku sa ulice. Ali ako bi stajao pored tog kamena makar samo pet minuta, kao što sam ja radio, do njega bi, iznenada, sa ko zna koje dubine, doprlo

mrmljanje, zatim dugo šištanje, a onda uzdasi koji su me užasno plašili. Nisam, međutim, odustajao. Bio sam toliko očaran mogućnostima za pustolovine koje se nude smelima – a ja sam hteo da budem smeo po svaku cenu, jer sam se često osećao kao prevelika kukavica i nameravao sam da se popravim – da sam u jednom trenutku, u nameri da pretesterišem rezu, čak doneo testericu za gvožđe koju otac nipošto nije želeo da koristimo, pošto smo mogli da odsečemo prste.

Svojski sam se trudio čitavo jedno popodne, bez velikih rezultata. Testerisao sam, testerisao, ali rezu nisam čak ni zagrebao i jedino sam, grebući po rezi, uspeo da unervozim mrtve, ili anđele, ili đavolke, pa je do mene dopirao ledeni dah, neko šištanje, koje me je plašilo i usporavalo mi posao.

Pogrešio sam što sam se previše zadržao. Otac se vratio s posla, prošao je kroz dvorište ne primetivši me i nestao na stepeništu. Tako nisam mogao da vratim na mesto testericu a da on to ne primeti i zato sam rešio da je sakrijem u leji. To je bilo odlično rešenje, narednog dana sam bez problema mogao da nastavim da radim na rezi. U jednom trenutku je, međutim, tamo dole, u jami mrtvih, nešto tako jako lupilo – možda je neki anđeo uhvatio mrtvaca na korak od poklopca i, samim tim, od povratka među žive – da sam, malo zbog straha, a malo zbog iscrpljenosti zbog bezuspešnog testerisanja, odjurio kući ne pobrinuvši se da sakrijem testericu.

Posle nekog vremena, otac se vratio s posla bešnji nego ikad, mašući testericom. Vrtarar mu ju je dao, upitavši ga: da ovo nije slučajno vaše? Slučajno jeste bilo njegovo i sada je hteo da zna ko je od njegovih sinova uzeo testericu

i ostavio je u dvorištu. Meni su u jednom trenutku navrle suze na oči – ah, kako sam mrzeo suze, navirale su mi na oči pre svega kada bi se otac ljutio – i već sam se spremao da se sâm javim, ridajući, kad se baka umešala:

„Ja sam je uzela.“

„Vi, tašto?“

„Da.“

„A zašto ste je, koji đavo, uzimali?“

„Eto tako, trebala mi je.“

„I zaboravili ste je napolju, da zarđa, pa da dobijem tetanus ako se povredim?“

„Da.“

„Nemojte više da je zaboravljate.“

Takva je bila, u pravom trenutku bi se žrtvovala za mene. A ne mogu reći da sam joj bio zahvalan. Tada mi se činilo da je sva njena ljubav prema meni nešto čime babe obično gnjave svoju najstariju unučad i nije mi padalo na pamet čak ni da joj kažem hvala, štaviše, da sam mogao da viknem: „dosta, bre, više, gledaj svoja posla, ne mešaj se“, a da ne dobijem šamar od majke, koja je morala da šije ogromne količine košulja i nije želela svađe, to bih često i rado činio. Moram priznati da se u to vreme uopšte nisam pitao kako da joj uzvratim svu tu ljubav koju je ispoljavala čas osorno, čas nametljivo – recimo tako što bih je poljubio: nikad nisam poljubio babu, niko je nije ljubio – i čak sam, duboko u sebi, imao utisak da je naročito i ne volim. Osim što mi se, objektivno, nije mnogo dopadala, druga deca su imala bolje bake.

Kao dokaz za to, jednog popodneva se na Milanežankinom balkonu pojavila gospođa u plavom, svetloljubičaste kose, ružičaste puti, vrlo uspravnog držanja, s dve niske

bisera oko vrata, koja se mirno zabavljala s devojčicom sve dok sunce nije izbledelo. Pošto ju je malecka često zvala – baba, baba – kako bi dobila najveću moguću pažnju za svoje piruete, ja sam pomislio: e ovo je baba, i ponadao se da nikad neće videti moju, po mom mišljenju, prenisku, debeljuškastu i pogrbljenu, ružnjikavog crvenog lica, s ljubičastim kapilarima na obrazima, sede kose smotane na potiljku i pričvršćene ukosnicama, krezavu, baburastog nosa, i pomalo izgubljenog pogleda, bilo da je kuvala stojeći pored šporeta i sudopere, bilo da je sedela zgurena na stolici i plela.

Samo što se, dok sam posmatrao devojčicu i njenu babu, moja pojavila iza mene i upitala me: šta to gledaš? Odgovorio sam: ništa, kao iz topa, ali je Milanežanka, baš u tom trenutku, povukla svoju babu za haljinu i uperila u mene kažiprst, ispruživši ga tako da mi se učinilo kako hoće da prevali razdaljinu i zabije mi ga u oko.

„Ništa, a?“, rekla je moja baba.

„Ništa.“

„Mahni joj, lažove.“

„Neću.“

„Mahni joj, đavolko, mahni, slatkišu babin.“

„Neću.“

„Onda ću ja da joj mahnem.“

Kakav užas, opet je htela da se meša u moje privatne stvari i izloži me opasnosti da se obrukam? Smetalo mi je što privlači pažnju na sebe, nisam želeo da Milanežanka otkrije moju bednu babu i uporedi je sa svojim, koja je bila tako otmena i koja je tako lepo govorila. Odmah sam mahnuo rukom ne bih li privukao svu pažnju na sebe, ali me je baba malo gurnula u stranu i takođe mahnula,

čak jedva čujno rekavši: dobar dan, iako se spuštalo večje. Devojčica i njena baba su mirno uzvratile pozdrav i ja sam onda, besan, ušao unutra i pobegao u klozet, jedino mesto gde je čovek mogao da ima malo mira. Možda je moja baba ostala na prozoru, ne znam, i nastavila da maše, a možda čak i šapuće reči koje na toj udaljenosti nisu mogle da se čuju.

5.

Dugo joj to nisam oprostio. Bila je sramežljiva žena, ni pošto nije bila druželjubiva. Ukoliko bi joj se obratio neki neznamac, pocrvenela bi do korena kose, pa i više od toga. Zašto je onda to uradila? Danas znam da je otišla tako daleko samo zato što me je ko zna koliko vremena ranije videla čela priljubljenog uz okno, ili na prozoru, izloženog ne uvek toplom prolećnom vazduhu, umornog od dugog, bezuspešnog gledanja devojčice.

Uradila je nešto protivno svojoj naravi zbog ljubavi prema meni. Da, zbog ljubavi. Isključujem mogućnost da mi je neko u mom dugom životu pružio isto toliko ljubavi, ljubavi koja je trajala i nakon što su počeli da sumnjaju u procenu učitelja Benagostija u vezi sa mnom. U školi, naime – već u višim razredima osnovne škole – nisam više bio tako sjajan, nisam razumeo gradivo, bio sam rasejan, a i u svakodnevnom životu sam bio sve blentaviji, mozak su mi obasjali Selenini¹ zraci, kao da sam već starac. Ali

¹ Autor po svemu sudeći aludira na verovanje starih Grka i Rimljana da je mozak, kao najvlažniji organ u telu, podložan štetnom dejstvu Meseca, a Selena je bila grčka boginja i personifikacija Meseca. (Prim. prev.)

baka se nikad nije predala i ako bi videla da sam se rastužio zbog svojih skromnih mogućnosti i da ne želim da razgovaram čak ni sa njom, pokušala bi da me zasmeje, rekla bi: beno babina, kosovi su tupavi, a ti nisi. Htela je da kaže kako ne mogu da se poredim s ostalim kosovima, koji stalno cvrkuću istu, glupavu pesmu širom sveta: ja sam pevao na način koji je bio toliko neuobičajen da to niko, osim nje, nije mogao da primeti.

Sva je sreća da ljudi poput nje povremeno ovako greše. Tako je utešno znati da postoji bar jedno ljudsko biće koje, makar i ne bilo u pravu, misli za tebe: ah, kako mi je važna ova osoba, hoću da brinem o njoj sve dok ne umrem. Ja sam to, tokom svog života, radio kad god sam mogao, ali sam prvi put to uradio sa Milanežankom.

Ona je – osećao sam to – meni bila važna isto onoliko koliko sam ja bio važan svojoj babi. I moje idealizovanje Milanežanke bilo je isto tako neosnovano. Šta je moja baba postigla tim pozdravom? Ništa. Ne kažem da sam joj oprostio kad sam shvatio koliki je napor uložila kako bi uradila nešto što je bilo protivno njenoj sramežljivoj prirodi, ali sam zaboravio taj njen ispad i poželeo da volim devojčicu isto onako bezuslovno kako je majka moje majke volela mene, pa čak i više od toga.

Ona je, uostalom, u narednim danima pokušala da ispravi grešku. Uverena da me je povredila, trudila se još neupadljivije da me usreći. Dešavalo se, na primer, da mi, čak i kad sam pokušavao da rešim neki složeni aritmetički problem za kuhinjskim stolom, polako dotakne rame i kaže maltene šapatom: gospojica se igra na balkonu, jel' 'oćeš da je vidiš? Ja bih odmah digao ruke od problema,

a baba bi se latila nekog posla i pretvarala da ne obraća pažnju na mene.

Milanežanka se ponekad igrala s lutkama, ponekad je izigravala balerinu, ponekad preskakala konopac u praznom prostoru između bledožutih gajbica i pribora za čišćenje. Čim bi pogledala u mom pravcu, ja bih joj mahnuo. Nije mi uvek – moram reći – uzvraćala pozdrav – možda je to zavisilo od toga koliko je bila zaokupljena igrom, možda mi je odmahivala samo ukoliko se dosađivala. Ko zna – pomislio sam jedne nedelje ujutru kad sam se osećao naročito zapostavljeno – da li je i babino ponašanje prema njenom vereniku bilo isto tako promenljivo. I rešio sam da je pitam kako joj se desilo da oseti ljubav u grudima i celom telu.

Mislio sam kako neće da mi kaže ili da čak ne zna. Imala je samo jednu fotografiju na kojoj je bila s mužem i tako ju je ljubomorno čuvala da ju je čak i meni pokazala samo jednom, i to toliko brzo da se ničega nisam sećao, dve senke na smeđoj pozadini mogle su da budu bilo ko. Na ovo moje lično pitanje samo je rekla, pocrvenevši, da su, kad su se prvi put videli, oboje imali utisak da u srcu imaju upaljen žižak i to je bila neka vrsta trijumfa osvetljenja na ulje ili gas, tela su im iznenada blesnula, obasjana svetlom, toliko je bilo lepo. Samo je zbog mog navaljivanja dodala da su mu oči sijale – sada je, nažalost, jedino svetlo koje je sijalo bilo ono ispred niše na groblju, za koje je davala silan novac, jer se na ovom svetu, momče, prodaje čak i svetlo koje osvetljava mrak u kome su mrtvi – oči koje su, kad je bilo potrebno, postajale ledeno hladne, naročito ako bi se neko usudio da bude nepristojan. Primera radi, svake nedelje, nakon što su se venčali, išli su da se prošetaju po

Retifilu² i ako bi je neki mamlaz makar samo pogledao, deda je bio spreman da upotrebi štap za šetnju, u kome je bilo bleštavo sečivo. Za mene je taj štap s mačem bio velika novost. Postavio sam joj još neka pitanja i tako smo započeli razgovor čija je završnica, što se tiče sadržaja, izgledala otprilike ovako:

„Borio se u dvobojima?“

„To ne.“

„Ali jel' ubio nekoga?“

„Nije bilo potrebe za tim.“

„Jel' bio lep kad se borio?“

„Uvek je bio prelep.“

„Ličio je na mene?“

„Jeste, al' ti si lepši.“

„Da li bi se opet udala za njega, čak i kada bi znala da će posle da padne i pogine?“

Nije joj se dopalo ovo poslednje pitanje, rastužila se, nije me više slušala. Ali šta sam mogao da radim? U tom periodu je bila jedina osoba koja mi je bila pri ruci, spremna da odgovara na pitanja o ljubavi i smrti; osim toga, tu je bilo i pitanje mača, utoliko pre što mi se činilo da ljubav i smrt neminovno idu u paru, pa sam uveče, pre nego što bih zaspao, stalno mislio na taj štap koji jeste služio za šetnju, ali bi se iznenada ispostavilo da služi i kao korice oružja kojim se draga brani od hiljada opasnosti na nebu, zemlji i pod zemljom; činilo mi se da je to ključni zadatak muškaraca i želeo sam revnosno da ga izvršavam.

² Jedna od najpoznatijih ulica u Napulju, koja je dobila to ime zato što se pruža pravolinijski. *Rettifilo* je pravolinijski deo ulice, pruge, puta, a doslovno znači prava, zategnuta nit. (Prim. prev.)